

FİNLANDIYA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ VE FİNLANDIYA TÜRK-TATAR ARŞİVİ'NDE TÜRK TARİHİNE DAİR KAYNAKLAR

EVREN KÜÇÜK*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türk tarihinin yabancı kaynakları bakımından daha önce üzerinde pek durulmayan ve özgün arşivlerden biri olarak değerlendirilen Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi ve Finlandiya Türk-Tatar İslam Cemaati Arşivi'ndeki kaynakları tanıtmaktır. Özellikle, Tarih ve Uluslararası İlişkiler alanında Türkçe literatürde Fin arşivleri üzerine büyük bir açık bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma, Türkçe literatürde hâlihazırdaki bu önemli açığın kapatılmasına katkı sağlamaktadır. Özgün bir kaynak olması nedeniyle Finlandiya Dışişleri Bakanlığı belgelerinin kullanılması Türk tarihinin yazılması ve öğrenilmesinde önemli bir katkı sunacaktır. Maalesef Türk tarih çalışmalarında Fin arşivlerinden yeterince istifade edilmemiştir. Hâlbuki Fin arşivlerinde 1917 yılından itibaren Türk tarihi ile ilgili belgeler oluşmaya başlamıştır. Fin diplomatların yazmış oldukları raporlar, Türk tarihi (diplomasi, siyasi, ekonomik ve kültür ilişkileri) açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Türk tarihi açısından bir diğer önemli kaynak ise Finlandiya Türk-Tatar İslam Cemaati Arşivleridir. 19. yüzyıldan itibaren Finlandiya'ya yerleşen Tatarlar, Fin tarihi açısından önemli bir etnik unsur olduğu gibi Türkiye açısından da bir diaspora görevi görmüştür. Helsinki ve Tampere'deki Türk-Tatarlar, Mahalle-i İslâmiye adı altında örgütlenerek millî, dinî ve kültürel konularda faaliyet göstermiştir. 1920'lerde

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Kastamonu/TÜRKİYE, kucukevren@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0904-2453

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bazı Finlandiya Türk-Tatarları, Türk-Fin ilişkileri tarihinin de önemli bir parçasını teşkil etmektedirler. Türk-Tatarlara ait evraklar aynı zamanda Türk tarih yazımına da katkı sunacaktır. Bu çalışmada arşiv malzemesinin içeriğine ek olarak araştırmacılar için adı geçen arşivlerin nasıl kullanılacağına dair pratik bilgilere de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arşiv, Dışişleri Bakanlığı, Finlandiya İslam Cemaati, Tampere İslam Mahallesi.

SOURCES ON TURKISH HISTORY IN THE ARCHIVE OF THE FINNISH MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND THE FINLAND TURKISH-TATAR ARCHIVE

ABSTRACT

The purpose of this study is to introduce sources from the Archive of the Ministry of Foreign Affairs of Finland and the Archive of the Finnish Turkish-Tatar Islamic Community, which have not previously received much attention and are considered original sources from the perspective of foreign archives relevant to Turkish history. In particular, there is a lack of Turkish literature on Finnish archives in the fields of history and international relations. Thus, the study addresses this critical gap in Turkish literature. As this study utilizes primary sources, documents from the Finnish Ministry of Foreign Affairs will significantly contribute to the writing and study of Turkish history. Unfortunately, Finnish archives are underutilized in Turkish history research. However, Turkish history documents began appearing in Finnish archives from 1917. Reports written by Finnish diplomats constitute important sources on Turkish history, including aspects of diplomacy, political, economic, and cultural relations.

Another critical source for Turkish history is the Archive of the Finnish Turkish-Tatar Islamic Community. The Tatars, who have settled in Finland since the 19th century, are an essential ethnic element in Finnish history and constitute a diaspora in Türkiye. Turkish Tatars in Helsinki and Tampere organized themselves under Mahalle-i Islamiye and were active in national, religious, and cultural issues. Some Finnish Tatars who became citizens of the Turkish Republic in the 1920s also form an essential part of the history of Turkish-Finnish relations. Documents belonging to Turkish-Tatars will also contribute to Turkish historiography. In addition to the content of archival materials, this study also includes practical information for researchers on using the mentioned archives.

Keywords: Archive, Ministry for Foreign Affairs, The Finnish-Islamic Congregation, Tampere Turkish Society.

GİRİŞ

Finlandiya, 12. yüzyıldan 1809 yılına kadar İsveç, ardından 1809'dan 1917'ye kadar da Çarlık Rusya'nın egemenliğinde kaldı. Rusya'daki Bolşevik İhtilali ile birlikte Finlandiya 6 Aralık 1917 tarihinde bağımsızlığını kazandı. Kasım ayında Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi ve 4 Aralık 1917'de Pehr Evind Svinhufvud liderliğindeki Senato tarafından yayınlanan egemenlik bildirisi, Rusya ile olan son bağı da kopardı. Finlandiya, bağımsızlığının ardından Ocak 1918'in sonlarında Beyazlar ile Kızılılar arasında bir iç savaşa sahne oldu ve bu savaş üç ay sürdü. Sonunda Beyazlar, Almanya'nın desteği ile savaşı kazandı. Rusya'nın Bolşevik Hükümeti tarafından savaşı teşvik edilen Kızılılar ise yenilgiye uğradı. Savaş ve sonrasında meydana gelen ölüm cezaları, hastalıklar ve esir kampları neredeyse 30.000 Fin'in hayatına mal oldu. Finlandiya'daki Alman askerî komutanlığı da Finlandiya için monarşiyi tavsiye ettiğinden, isteksiz de olsa bu kabul edildi. Hessen Prensi Frederick Charles, Ekim 1918'in başlarında Finlandiya Kralı seçildi. Uluslararası konjonktürdeki değişiklik ve Almanya'nın, I. Dünya Savaşı'nı kaybetmeye başlaması üzerine Frederick Charles, Aralık 1918'in sonlarında krallığı reddetti. Böylece Finlandiya'nın bir monarşi değil Nordik bölgesinde tek cumhuriyet olmasını sağladı. Finlandiya'nın iç ve dış statüsü, 1919'un başlarında yeni parlamento seçimlerinin yapılmasıyla iyileşmeye başladı. Yeni bir cumhuriyetçi anayasayı kabul etti ve Finlandiya Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanını seçti. Seçimi yeni anayasayı yazan hukukçu Kaarlo Juho Ståhlberg kazandı. Birkaç küçük istisna dışında, Finlandiya ile Sovyet Rusya arasındaki sınır, özerklik dönemindeki (1809-1917) ile aynı kaldı¹.

Tarihsel süreç içerisinde Türk-Fin diplomatik ve siyasi ilişkileri Finlandiya'nın bağımsızlığı ile başlamıştır. Finlandiya'nın, mesafe bakımından Osmanlı topraklarına ve Türklere uzak bir bölgede olması hasebiyle Osmanlı-Fin ilişkileri oldukça sınırlı kalmıştır; 1917 yılına kadar önce İsveç ardından da Çarlık Rusya idaresinde uzun bir süre kalması Osmanlı-Fin ilişkilerinin kurulmasını geciktirmiştir². Finlandiya, Çarlık Rusya idaresine geçtikten sonra Rus ordusu içerisinde Osmanlı'ya karşı üç kez savaşmıştır; 1828-1829

1 David Kirby, **A Concise History of Finland**, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s.164; Unto Hämäläinen, "Finland's year zero", https://um.fi/news/-/asset_publisher/GRSnUwaHDPv5/content/suomi-vuonna-nolla

2 Yrjö Raevuori, **Sadri Maksudi ve Türk-Fin İlişkileri**, Çev. Aydın Yeğen, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, s.21.

Osmanlı- Rus Savaşı, 1853-1856 Kırım Savaşı, 1877-78 (93 Harbi) Osmanlı-
Rus Savaşı.

Finlandiya ile gerçek anlamda resmî olarak ilişkilerin başlaması Finlandiya'nın bağımsızlığını kazandığı 1917 yılı olmuştur. Ülke bağımsızlığını ilan ettikten sonra yabancı devletler tarafından bir tanınma sürecine girdi. Bağımsızlık ilanını bildirmek ve aynı zamanda resmen tanınmasını talep etmek üzere Osmanlı Devleti'ne içinde Jooseppi Julius Mikkola ve Prof. Jalo Lahja Kalima'nın yer aldığı bir heyet gönderildi³. Fin Heyeti'nin İstanbul ziyareti, Türk-Fin resmî ilişkilerinin başlamasını ve iki ülke arasında ilk antlaşmanın yapılmasını sağladı.

Heyetin bu görüşmelerinden sonra Osmanlı Devleti ve Finlandiya arasında Berlin'de müzakereler başladı ve bir dostluk antlaşması için hazırlıklar yapıldı. Berlin'de Osmanlı Devleti adına Büyükelçi İbrahim Hakkı Paşa ve Finlandiya Berlin Büyükelçisi Edward Immanuel Hjelt tarafından müzakere edildi. Yapılan görüşmeler neticesinde iki ülke arasında 11 Mayıs 1918'de bir antlaşma imzalandı⁴. Fakat Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle işgale uğraması üzerine antlaşmanın yürürlüğe girmesi engellenmiş oldu. Bu sırada 1920 yılından itibaren Finlandiya Temsilcisi Väinö Tanner, Romanya'ya görevlendirilmiş aynı zamanda Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye'ye de akredite edilmişti. Finlandiya'nın Türkiye'deki ilk temsilcisi Tanner, her ne kadar Ankara ve İstanbul'da devamlı bulunmamış olsa da Türk-Fin ilişkilerinin temelini atan kişiydi⁵.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1 Kasım 1922'de tarihe karışması üzerine yerine Ankara merkezli Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Osmanlı döneminde başlayan Türk-Fin ilişkileri Atatürk döneminde resmîyet kazandı. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti adına Fevkalade Komiser ve Orta Elçi Dr. İbrahim Tali (Öngören) Bey, Finlandiya Cumhuriyeti adına ise Fevkalade Murahhas ve Varşova Elçisi M. Erik Ehrström arasında yapılan müzakereler sonucunda ilk dostluk antlaşması 1924 yılında imzalandı⁶.

3 Raevuori, **a.g.e.**, s.21-22.

4 **BOA**, HR.SYS., 2303/15.

5 Finlandiya Sofya Büyükelçiliği, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=2&culture=en-US>; **BOA**, HR.SYS., 2303/15.

6 Akdes Nimet Kurat, "Tarih Boyunca Türk-Fin İlişkileri", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi** (Ayrı Basım), İstanbul 1971, s.28; Klaus, Castrén, **The First Official Contact Between the Independent Finland and Turkey**, Oulun Yliopisto Historian Laitos, Oulu, 1987.

Finlandiya ve Türkiye arasında elçilik teşkil edilmediğinden, 1920-1922 yılları arasında Finlandiya'nın Bükreş Elçisi Väinö Tanner, Türkiye'ye de akredite edilerek Fin-Türk ilişkilerini Bükreş'ten takip etti. Türkiye ise 20 Nisan 1925'te Daimi Maslahatgüzar payesiyle İbrahim Grandi'yi (daha sonra Grantay), Helsinki Maslahatgüzarı olarak görevlendirdi. Finlandiya Dışişleri Bakanlığına sunacağı mektup ve tahsis edilen meblağın bir an evvel gönderilmesi ricasında bulunan İbrahim Grandi Bey, Helsinki'de Türkiye'yi temsil eden ilk diplomatik temsilci oldu⁷. Finlandiya'nın Ankara'daki ilk resmî elçisi de daha önce ülkesini Roma'da temsil eden Pontus Artti olmuştur. Fin Hükûmeti, Artti'yi Ankara'ya da görevlendirmiş ve Türk Dışişlerinin onayı alındıktan sonra Kasım 1931 tarihinde elçi Ankara'ya gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı Çankaya Köşkünde gerekli merasim yapılmış ve Finlandiya Elçisi, güven mektubunu Gazi Mustafa Kemal'e sunmuştur⁸. Finlandiya, 1940 yılından itibaren Ankara'da büyükelçilik düzeyinde temsil edilirken Türkiye ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1946'da Helsinki'de temsil edilmeye başlanmıştır⁹. Her iki başkentteki diplomatik misyon, aralıksız bir şekilde devam etmekte olup aynı zamanda çeşitli konsolosluklar ile temsil edilmektedir.

I. Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Ulkoasiainministeriö Arkisto)

Johan Vilhelm Snellman, Finceyi ulusal dil olarak desteklemeye 1860'larda başlarken, aynı yıllarda Ulusal Arşivler (başlangıçta Devlet Arşivleri) kurulmuş ve Fin tarihinin yazılmasını teşvik ederek Fin milliyetçiliğinin uyarıcısı olmuştur. Ancak Finlandiya'daki arşivcilik gelişimi Ulusal Arşivlerin kurulmasından çok önce başlamıştır. On ikinci yüzyılda İsveç'le birleşmenin ardından -Finler hakkındaki belgesel malzeme birikmeye başladı- bunların çoğu kaçınılmaz olarak Stockholm'de bulunmaktaydı. Ancak Finlandiya Büyük Dükalığı Çarlık Rusya'sına devredildiğinde, Fredrikshamn (Hamina) Antlaşması'nın (1809) 12. maddesine göre İsveç, Finlandiya'ya ait tüm arşivleri Finlere teslim edecekti. Belgelerin devredilmesiyle 1817'de Senato Arşivleri olarak bilinen ilk Fin arşiv organizasyonunun oluşması sağlandı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında bu arşivlerin tasnif ve organizasyonundan eğitimli bir arşivci sorumluydu. Finlandiya'nın özerk yapısına en müsamahakâr

7 **BCA**, 030.11.1/46.4.8; **BCA**, 030.11.1/45.42.14; **BOA**, HR.İM., 247/133; **BOA**, HR.İM., 248/16.

8 Finlandiya Büyükelçiliği, <http://www.finland.org.tr/public/default.aspx?nodeid=37343&contentlan=21&culture=tr-TR>; Kurat, "Tarih Boyunca Türk-Fin İlişkileri", s.31.

9 Evren Küçük, **Türkiye-Finlandiya İlişkileri (1917-1980)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017, s.226-227.

davranan Rus Çarı olarak bilinen II. Alexander döneminde Senato Arşivleri 1869 yılında halka açılmış ve on yıl sonra Finlandiya Devlet Arşivleri olarak yeniden düzenlenmiştir. 1890'da Rauhankatu'daki mevcut klasik sütunlu bina inşa edilmiş ve 1971'de eski binanın arkasındaki yeni modern bina açılmıştır¹⁰.

Belge sayısı artmaya başlayınca artık Ulusal Arşivler (Fince: Valtionarkisto) esas olarak ulusal meselelerin merkezi olarak belirlendi. Daha yerel öneme sahip belgeler ise altı il arşivine tahsis edildi. Böyle bir bölünme, Ulusal Arşivlerin ülkedeki tarihî araştırmalar için en önde gelen merkez olma rolünü üstlenmesine hizmet etti¹¹.

Finlandiya, bağımsızlığını kazandıktan sonra bir oluşum içerisine girerek bakanlıklar ihtisas etmeye başladı. İlk kurulan bakanlıklardan biri de Dışişleri Bakanlığıdır. Fin Dışişleri ile ilgili bazı belgeler, sadece Bakanlık Arşivi'nde değil aynı zamanda Ulusal Arşiv'de de bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık, dışişleri ile ilgili konulara doğrudan müdahil oldukları için belgelerin bir kopyası Ulusal Arşiv'de muhafaza edilmektedir.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı ve Arşivi¹²

Fin Dışişleri Bakanlığı Arşivi; bakanlık direktifleri, parlamentonun dış ilişkiler komitesinin protokolleri, yurt dışındaki Fin konsolosluklarının ve

10 Kent Forster, "Finland", **In The New Guide to the Diplomatic Archives of Western Europe**, ed. Daniel H. Thomas and Lynn M. Case, University of Pennsylvania Press, 1975, s.56-57.

11 Forster, "Finland", s.57.

12 Jyrki Valkama / Yle.

elçiliklerinin göndermiş olduğu raporlar ve dışişleri ile ilgili tüm belgeleri ihtiva etmektedir¹³. Dışişleri Bakanlığı arşivindeki en eski koleksiyonlar, Bakanlığın 28 Haziran 1918'deki kuruluşundan öncesine kadar uzanmaktadır. Arşiv materyalleri, Finlandiya'nın dış politikası ve uluslararası ilişkilerinin tarihi üzerine yapılan araştırmalar için merkezî bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. En önemli belgeler, içerik veya sınıflandırma kodlarına göre gruplar hâlinde düzenlenmiş yazılardır. Belirli bir konuyla ilgili belgeler genelde tek bir dosyada toplanmaktadır. Bakanlığın arşiv materyalleri kamunun erişimine açıktır. Devlet Faaliyetlerinin Açıklığı Yasası (621/1999) uyarınca, resmî belgeler için gizlilik süresi esas olarak 25 yıldır. Belgelerin kullanımı, ticari veya mesleki sırları korumak ve gizliliği korumak için çıkarılan hükümlerle de sınırlandırılmıştır. Mikkeli'deki Ulusal Arşiv şubesi, yurt dışındaki Fin diplomatik misyonlarının 1947'den sonraki arşivlerinin büyük bir kısmını bünyesinde barındırmaktadır. Bu şube Ulusal Arşivler ve diğer şubelerine kütüphaneler arası ödünç verme işlemleriyle ilgilenmektedir. En kapsamlı kayıtlar, Helsinki'deki Bakanlık Arşivi'nde saklanmaktadır¹⁴.

Ulkoasiainministeriön Arkisto (Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi)¹⁵.

13 Forster, "Finland", s.62.

14 Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, <https://um.fi/archives>. Finlandiya Dışişleri Bakanlığının kendine ait bir kütüphanesi bulunmamaktadır. Sadece tüm bakanlıkların kullandığı Devlet Kütüphanesi vardır. Ancak Devlet Kütüphanesi yalnızca Bakanlık yetkilileri içindir ve araştırmacılar Parlamento Kütüphanesi ve Helsinki Üniversitesi Kütüphanesi'ne yönlendirilmektedir.

15 Fotoğraf: Evren Küçük'ün kişisel arşivinden.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı'nın arşiv belgeleri, 16 kilometreden fazla malzemeyi barındırmaktadır. Bunun yaklaşık yarısı Bakanlıkta ve çoğunlukla araştırmacılara açıktır. Hangi konu hakkında araştırma yapılacaksa o konu hakkında yetkili kişiye bilgi verilir, ardından ilgili belgeler hazırlanarak araştırmacıya fiziki olarak (incelemesi için) teslim edilir. Araştırmacı, bakanlığın arşivinde bulunan odada ilgili belgelerin görüntülerini ücretsiz bir şekilde alabilmektedir. Ayrıca herhangi bir konu hakkında (cüzi bir miktarda) bilgi veya belge talebinde bulunulduğu takdirde yetkililer, ilgili kişiye gerekli belgeleri tarayıp gönderebilmektedirler. Ancak kapsamlı bir araştırma için bizzat arşive gitmek gerekmektedir. Arşivin okuma odasında pazartesiden cumaya 9-15 saatleri arasında araştırma yapılabilmektedir. Arşiv, ulusal tatiller ve kısa süreli yaz tatili dışında yılın büyük bölümünde açıktır. Arşive araştırmaya gitmeden önce e-posta (tietopalvelu.um@gov.fi) aracılığıyla önceden bir yer ayırtmak gerekmektedir. Böylece araştırma/okuma odasının dolu/kapalılık durumuna göre bilgilendirme yapılmaktadır. Herhangi bir süre kısıtlaması olmaksızın istenilen süre kadar arşiv odası için rezervasyon yapılabilmektedir.

Okuma odasına gelirken sadece bir tür kimlik belgesi yeterli görülmektedir. Arşiv hizmetleri için herhangi bir ücret alınmamaktadır. Genel olarak 25 yıldan eski belgeler araştırmaya açıktır. Hâlihazırda 1999 yılı sonuna kadar olan belgeler araştırmacılara açıktır. Elektronik olarak ulaşılabilen belgeler, sadece Finlandiya Büyükelçiliklerinin 1918-1945 yılları arasındaki siyasi raporlarıdır¹⁶.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı kuruluşunun 100. yılı etkinlikleri çerçevesinde yurt dışındaki Fin diplomatik misyonlarının tarihî belgelerini çevrim içi olarak yayınladı. 1918'den 1945 yılına kadar olan raporlar, araştırmacıların hizmetine sunuldu. Söz konusu çevrim içi hizmet, 3 Mart 2018 Uluslararası Açık Veri Günü'nde başlatıldı. Arşivlerin çevrim içi olarak yayınlanması Fin Dışişleri Bakanlığının 100. yıl kutlama programının bir parçasını oluşturmaktadır. Fin diplomatik misyonları, Bakanlık kurulmadan önce yurt dışında faaliyetlerine başlamıştır. Çevrim içi hizmete sunulan ilk raporlar Ocak 1918'de Londra'dan gelenleri oluşturmaktadır. Zikredilen tarihte Finlandiya'nın, Büyük Britanya ile diplomatik ilişkileri olmadığı hâlde herhangi bir diplomatik misyonu da

16 [Erişim için: <https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1918/>] Finlandiya Dışişleri Bakanlığın-
dan alınan bilgi, 2024. Değerli bilgilendirmeden dolayı arşiv koordinatörü Niko Vanhala'ya
teşekkür ederim.

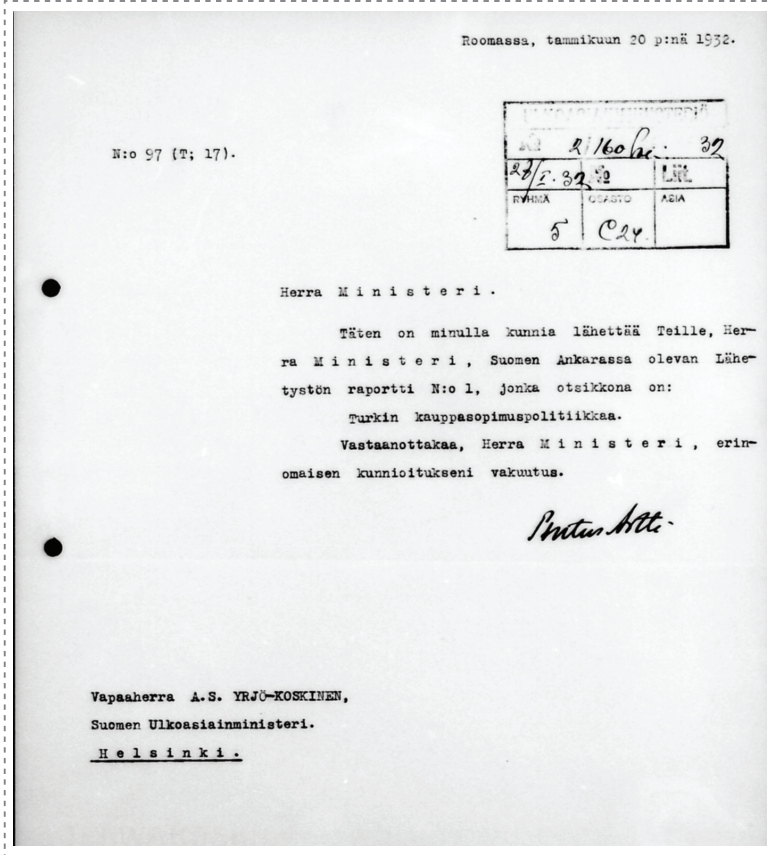
bulunmamaktaydı. Fakat diplomatik girişimler için Fin temsilcileri çeşitli başkentlere gönderilmişti. Temsilcilerin gönderdikleri raporlar, bakanlığın kuruluşundan önce gerçekleşmişti. 1918’de Kopenhag, Stockholm, Oslo ve Berlin’den de raporlar gönderildi. 1926’ya gelindiğinde Finlandiya’nın diplomatik ağı bir düzine misyon kadar genişledi. Söz konusu başkentler, Fin dış politikasında önemli bir yer ihtiva etmekteydi. Tüm bu misyonların raporları çevrim içi hizmette mevcuttur. Raporların ve dijitalleştirilmiş sayfaların sayısı göreve göre önemli ölçüde değişmektedir. Örneğin 1918’de Londra’dan gelen raporlar yaklaşık 1000 sayfa iken Berlin ve Stockholm’den gelen raporlar daha az sayfadan oluşmaktadır. Toplamda, çevrim içi hizmete sunulan belge sayfası 36.800’dür. Hâlihazırda yayınlanan dijital materyal, Fin misyonlarının resmî raporlarını içermektedir. Söz konusu çevrim içi belgelere misyonların Helsinki’ye gönderdiği mektup, telgraf gibi resmî olmayan yazışmalar dâhil değildir. Fin diplomatik temsilcilerinin gönderdikleri raporlar, konudan konuya göre farklılık arz etmektedir. Bazı raporlar tek bir konuya ilişkin birkaç sayfadan oluşurken, diğerleri çeşitli konulara ilişkin onlarca sayfayı içermektedir. İlk başta bazı belgeler İsveççe olarak rapor edilmiştir. Bazı metinler elle yazılmıştır. Sayfalardaki pullar aynı zamanda haberciliğin hızına dair ipuçları da vermektedir. Örnek vermek gerekirse, Tokyo’dan gelen bir raporun Helsinki’ye ulaşması yaklaşık beş haftayı bulabilmekteydi. Bağımsızlıktan sonra Finlandiya’nın diplomatik ağı hem misyon sayısı hem de kapsamı bakımından giderek genişledi. İkinci Dünya Savaşı arifesinde Finlandiya’nın Avrupa’da yaklaşık yirmi misyonunun yanı sıra Washington, Buenos Aires ve Tokyo’da da misyonları vardı¹⁷.

Fin Dışişleri Bakanlığı Arşivi’nde pek çok farklı belge bulunmaktadır ancak bunların hepsi Dışişleri Bakanlığı ile ilgilidir veya Dışişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan belgelerdir. Örneğin yukarıda bahsedilen siyasi raporlar, ülkeler arasındaki resmî yazışmalar, uluslararası örgütlerle ilgili materyaller, raporlar ve notlar gibi farklı konular için dâhilî olarak üretilen çok sayıda materyal bulunmaktadır. Arşiv, en genel düzeyde tematik olarak bölünmüştür, bu nedenle Türkiye ile ilgili materyaller dağınık bir şekildedir. Daha spesifik düzeyde ise belirli bölümler içinde materyaller ülkelere göre ayrılabilir.

17 https://um.fi/press-releases/-/asset_publisher/ued5t2wDmr1C/content/suomen-ulkomaanedustustojen-historialliset-arkistot-verkkoon; https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/suomen-ulkomaanedustustojen-historiallinen-raporttiarkisto-laaajenee, Erişim: 11.02.2024.

FİNLANDIYA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ VE FİNLANDIYA TÜRK-TATAR
ARŞİVİ'NDE TÜRK TARİHİNE DAİR KAYNAKLAR

Örneğin Finlandiya-Türkiye ilişkileri, Türkiye'nin iç siyaseti ve Ankara'dan gelen raporlar bulunmaktadır. Söz konusu raporlar içerisinde en eskilerine çevrim içi bağlantı ile erişmek mümkündür. Belgelerin çoğu Fincedir¹⁸.

Finlandiya Büyükelçisi Pontus Artti'nin Ticaret Antlaşması hakkında gönderdiği raporun ilk sayfası, 1932¹⁹.

18 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığından alınan bilgi.** Bakanlık hâlihazırda dijitalleştirme hizmetini genişleterek 1945 yılına kadar olan misyonların raporlarını içerecek şekilde genişletti. Taranan belgeler, PDF olarak hazırlanarak taramalarını kolaylaştıracak şekilde düzenlendi. PDF formatı, kullanıcıların tüm materyalde anahtar kelimelere dayalı sınırlı arama yapabilmelerini sağlamaktadır. https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/suomen-ulkomaanedustustojen-historiallinen-raporttiarkistolaajenee

19 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto] RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 1932, Roma.**

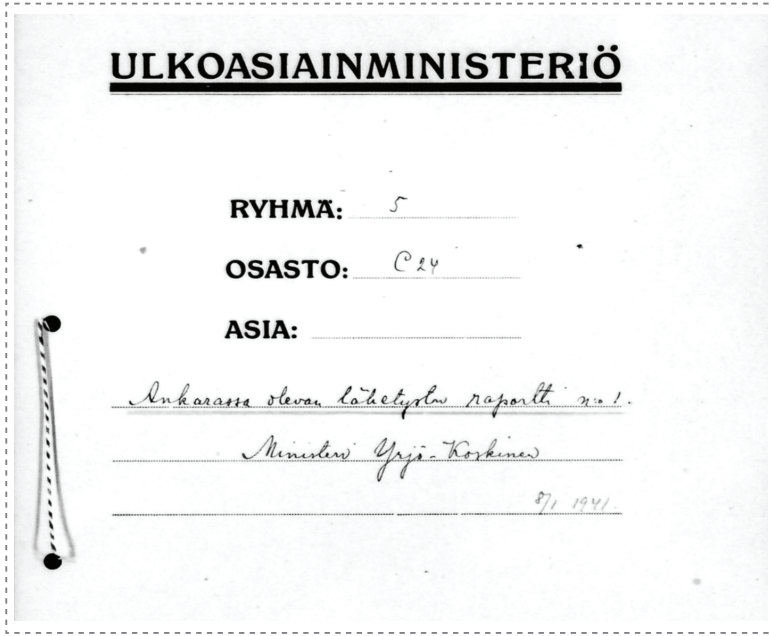
Fin diplomatların görev yaptıkları ülkeler hakkında ürettikleri materyaller arasında en önemlileri misyon raporlarıdır. Raporlar sayesinde Fin liderler, dünyadaki olaylar, ev sahibi ülkelerin iç ve dış politikaları, siyasi ve ekonomik durumları hakkında bilgi sahibi olabilmekteydi. Arşivlenen materyaller arasında misyonların tartışma notları ve basın değerlendirmeleri de yer almaktadır.

Belgeler hem Fince hem de İsveççe olarak Helsinki'ye gönderilmiştir. Nedeni ise Fin diplomatların bir kısmının İsveç kökenli olması ve İsveç dilini bir kültür dili olarak kullanmalarındır. Zaten Finlandiya bağımsız olduktan sonra iki resmî dili (Fince ve İsveççe) kabul etmiştir. Türkiye'ye atanan Fin diplomatı Väinö Tanner²⁰ de Türkiye'yle ilgili raporları Helsinki'ye İsveççe olarak göndermiştir. Fin diplomatlarının göndermiş oldukları raporlar Türkiye'nin gerek iç gerekse de dış politikasının analiz edilmesinde büyük öneme sahiptir. Örneğin Tanner, İstanbul'da kaldığı süre içerisinde Helsinki'ye İstanbul ve Anadolu'daki durum hakkında İsveççe birçok rapor göndermiştir. Tanner, İstanbul'dayken TBMM temsilcisi Refet Paşa ile görüşmüş ve görüşmenin ayrıntılarını 14 sayfalık bir raporla Helsinki'ye bildirmiştir²¹. Raporda Tanner, Refet Paşa ile uzun uzun görüştüğünü ifade etmektedir. Batı Trakya sorunu ve Lozan görüşmeleri konuşulmuş ve iki ülke arasında kapitülasyonlar sorunu nedeniyle çıkan varsayımsal engellerin kaldırılabilceği vurgulanmıştır. Gönderdiği raporlar sayesinde Fin Dışişleri yetkilileri, İstanbul ve Anadolu'daki olaylardan haberdar olmuştur. Diğer taraftan Türkiye'deki iç ve dış gelişmeler hakkında Fin diplomatlarının göndermiş oldukları raporların Türk tarih yazımına önemli katkıları olacaktır. Herhangi bir kısıtlama olmaksızın Türkiye ile ilgili belgeler Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır²².

20 Väinö Tanner (1881-1966): Diplomat, ekonomist, siyasetçi. Kırk yıl boyunca Finlandiya'nın en etkili isimlerinden biri oldu. Ülkenin ilk sol hükümetinde başbakanlık ve yedi hükümette bakanlık yaptı. Solun Kış Savaşı ve Devam Savaşı sırasında hükümetin politikalarını desteklemeye devam etmesi büyük ölçüde Tanner sayesinde oldu. Jaakko Paavolainen, "Tanner, Väinö (1881-1966)", <https://kansallisbiografia.fi/english/person/635>, Erişim:10.02.2024.

21 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** Rapor No: K 23, Grup:5, Bölüm: C24, 18 Aralık 1922.

22 Evren Küçük, "Türk Dış Politikası Çalışmalarında Arşivler (Türk-İngiliz-Fin)", **Journal of Turkish Studies**, 2013, s.1226.

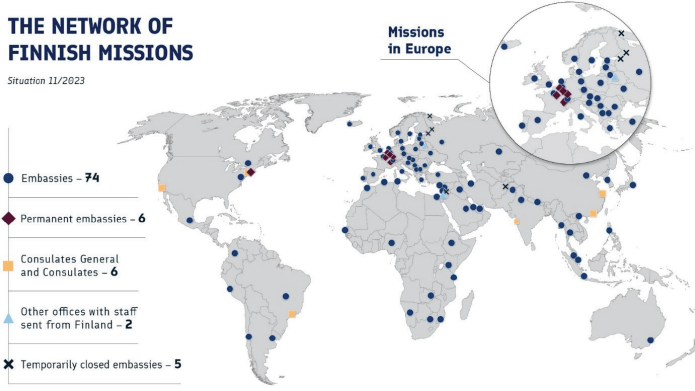
Finlandiya'nın Ankara'daki ilk Büyükelçisi Aarno Armas Sakari Yrjö-Koskinen'in II. Dünya Savaşı yıllarında gönderdiği raporlardan bir örnek, 1941²³

Finlandiya bağımsızlığını kazandıktan sonra dünyanın çeşitli başkentlerinde diplomatik temsilcilikler açtı. Fakat imkânları çerçevesinde dış politikası açısından sadece önemli merkezlerde diplomatik misyonlar oluşturabildi. Genellikle atanan diplomat birkaç merkeze akredite edilerek görevlendirilirdi. Örneğin Roma'ya atanan elçi aynı zamanda Atina ve Ankara'ya da akredite idi. Dolayısıyla Türkiye ile ilgili araştırmalar yapılırken sadece Ankara'dan gönderilen belgelere değil aynı zamanda Türkiye'ye akredite edilen Fin diplomatik temsilcilerinin görev yaptıkları başkentlerden (genellikle Bükreş, Atina, Sofya, Roma) gelen belgelere de bakmak gerekmektedir. Fin belgelerinde Türkiye ve Türk adı *Turkki* ve *Turkkilainen* şeklinde geçmektedir. Fin elçilerinin Roma, Budapeşte ve Ankara'dan göndermiş oldukları raporlar şu konu başlıklarından oluşmaktadır: Türkiye'nin ticaret politikası ve yapmış olduğu ticaret antlaşmaları (1932)²⁴, Yunanistan'da hükümet krizi, Eleftherios

23 Ulkoasiainministeriö RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 1941, Ankara.

24 Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto] RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 20 Ocak 1932, Roma.

Venizelos'un yönetime geri dönüşü²⁵, Balkan Konferansları²⁶, Balkanlar'da ziyaretler ve antlaşmalar²⁷, Boğazlar Sorunu²⁸, Türkiye'nin dış politikası, Türkiye-Sovyet Rusya arasında imzalanan gizli askerî antlaşma²⁹, Türkiye'de başbakan değişikliği³⁰, Hatay sorunu³¹, İngiliz-Türk Antlaşması³², Almanya, Sovyetler Birliği ve Türkiye, Trakya'da Türkiye'nin savunması³³, Türkiye'nin tutumu, Pan-Arabizm, Fransa'nın Suriye ve Lübnan ilişkileri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Romanya'daki durum.³⁴

Finlandiya'nın yurt dışındaki diplomatik misyonları (11/2023)³⁵

- 25 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C23, 10 Haziran 1932, Roma.
- 26 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C23, 29 Ekim 1933, Roma.
- 27 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C23, 29 Ekim 1933, Roma.
- 28 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 25 Mayıs 1935, Ankara.
- 29 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 2 Temmuz 1936, Budapeşte.
- 30 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 2 Kasım 1937, Ankara.
- 31 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 8 Temmuz 1938, Budapeşte.
- 32 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 17 Mayıs 1939, Budapeşte.
- 33 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 12 Ocak 1941, Ankara.
- 34 **Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]** RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 21 Mart 1945, Ankara.
- 35 Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, <https://um.fi/missions>.

Finlandiya'da Türk tarihi hakkında özgün ve önemli koleksiyonlar, Finlandiya devlet arşivlerinde yer almaktadır fakat bu arşiv belgelerinin bir kısmının farklı Fin şehirlerinde olması araştırmacıların işini zorlaştırmaktadır. Finlandiya'da Türk tarihi ile ilgili kapsamlı bir araştırma yapmak başta Fince, İsveççe ve Rusça bilmeyi elzem hale getirmektedir. Arşivlerde yer alan belgelerin ve katalogların tümünün dijitalleştirilmemiş olması ve anahtar kelimeler ile arama yapılamaması araştırmacıların işini güçleştirmektedir. Ancak Fin arşiv ve kütüphanelerinde Türk tarihine dair özgün kaynakların bulunması söz konusu arşiv ve kütüphaneleri değerli kılmaktadır.

II. Finlandiya İslam [Türk-Tatar] Cemaati (Suomen Islam-Seurakunta) Arşivi

Günümüzde Finlandiya'daki Mişer Tatar toplumu, 1860'larda Rusya'nın İdil-Ural bölgesinden gelen gezici satıcılara dayanmakta olup bunlardan çoğu Nijni Novgorod (Gorkiy) vilayetinin Sergaç (Sırkaç) ilçesindeki küçük köylerden gelmiştir³⁶. İlk göçmenlerin ticari başarıları o dönem Çarlık Rus İmparatorluğu'nun kuzeybatı köşesini oluşturan Finlandiya'ya göç etmelerine neden olmuştur. Ticaretle uğraşan Mişerler, zamanla Finlandiya'da zenginleşip etkili olmaya başlamış ve yeni göçlerle bir topluluk oluşturmuştur. Özellikle Helsinki ve Tampere'de yoğunlaşan Mişerler'in sayısı 20. yüzyılın başlarına kadar artmış ve zamanla buradaki Mişerler, Finlandiya Türkleri olarak adlandırılmaya başlanmıştır³⁷. Böylece Finlandiya Türkleri kurumsallaşmak adına 1925 yılında Suomen Muhamettilainen Seurakunta (daha sonra adı "Suomen Islamilainen Seurakunta-Finlandiya İslam Cemaati" olarak değiştirilmiştir) adıyla Helsinki'de bir dernek kurmuştur³⁸. Günümüze kadar devam eden dernek, Finlandiya Türk Tatarlarını bir arada tutan çatı görevi görmektedir. Gerek iki savaş arası dönem gerekse Soğuk Savaş döneminde Finlandiya Türkleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasında eğitim ve kültürel ilişkiler devamlılık arz etmiştir. Günümüzde de Finlandiya Türkleri; Türkiye-Finlandiya-Tataristan halkları arasında mevcut kültürel, sosyal ve ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

36 Muazzez Baibulat, **Tampereen Islamilainen Seurakunta: Juuret ja Historia, Tampera İslam Mahallesi: Nigızı ve Tarihi, The Tampera Islamic Congregation: The Toots and Historia**, Jyväskylä 2004, s.19.

37 Jussi Aro-Harry Halen, "Finlandiya Türk Halkları", **Dünya'da Türkler**, Ed. Margaret Bainbridge, Çev. Mehmet Harmanacı, İstanbul 1995, s.123; Okan Daher, "Finlandiya'daki Tatar Türkleri, Cemaatimizin Türkiye ve Tataristan'la İlişkileri", **Başkent Üniversitesi, Konferans**, 16.01.2001.

38 Adile Ayda, **Sadri Maksudi Arsal**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.115-119.

Finlandiya Türklerine ait iki önemli kuruluş bulunmaktadır: Helsinki’de *Finlandiya İslam Cemaati* ve Tampere’de *Tampere İslam Mahallesi*. Helsinki’de bulunan dernek, merkez görevi görmektedir. Fakat Tampere’de Türk-Tatar nüfus azaldığı için burada dernek pasif bir durumdadır.

Finlandiya İslam Cemaatinin Helsinki’deki dernek binası, Fredrikinkatu/Helsinki³⁹

Günümüzde Finlandiya İslam Cemaatinin genel merkezi başkent Helsinki’de yer almaktadır. Söz konusu dernek 1920’lerden itibaren kurumsallaşmaya başlamış ve yasal bir hüviyete kavuşmuştur. Finlandiya Türkleri; sadece Helsinki’de değil Tampere, Kotka, Jarvenpaa gibi diğer Fin şehir ve kasabalarında da ikamet etmişlerdir. Dolayısıyla dağınık bir

39 Fotoğraf: Evren Küçük’ün kişisel arşivinden, 2022.

nüfus oluşmuştur fakat en fazla nüfus Helsinki ve Tampere'de yer almıştır. Türkiye ile doğrudan iletişim genellikle Helsinki ve Tampere'deki dernekler üzerinden gerçekleşmiş; Finlandiya Türkleri ile ilgili yazışmaların çoğunluğu Helsinki'deki dernek aracılığıyla yürütülmüştür. Derneğin en önemli yayınları arasında yer alan *Mähallä Habärläre* [1949---], *Şimal Oçkunları* (Kuzey Yıldızları) [1945 -1977] gibi süreli yayınlarda Türk dünyasına dair önemli yazılar yer almaktadır⁴⁰.

Tampere İslam Mahallesi Binası⁴¹

Geçmişte Tatarca olarak ve bireysel şahıslar tarafından çıkarılan dergi ve gazetelerin çoğu, günümüzde yayınlanmamaktadır. 1949 yılında yayın hayatına başlayan ve Helsinki'deki cemaat tarafından yayınlanan bir nevi resmî yayın organı olan *Mähallä Habärläre* (MH) ise 2012 yılından bu yana düzenli olarak yayınlanmaktadır. Helsinki ve Tampere'deki Tatar cemaatleri de çeşitli bültenler yayınlamıştır, ancak en önemli ve etkili süreli yayın MH'dir ve hâlihazırda yayın hayatına devam etmektedir⁴².

40 Finlandiya İslam Cemaati [Suomen Islam-seurakunta] Arşivi.

41 Fotoğraf: Evren Küçük'ün kişisel arşivinden, 2022.

42 Kadriye Bedretdin, "Tatar Literary Activities in Finland", *Tehlikedeki Diller Dergisi*, C 11, S 19 (Temmuz 2021), s.267.

Mähallä Habärläre'nin tüm sayılarının yer aldığı bir koleksiyon Suomen Islamilainen Seurakunta (Finlandiya İslam Cemaati) Başkanı Okan Daher tarafından Finlandiya Ulusal Arşivi'ne bağışlanmıştır. Başlangıçta *Mähallä Habärläre*'nin devamlı bir yayın hayatı olmamış, cemaatin bütçesine göre yılın belirli zamanlarında çıkarılmıştır. Son yıllarda ise devamlı bir yayın hayatına kavuşmuş ve çeşitli iş yerlerinin reklamlarına da yer vermeye başlamıştır⁴³.

Finlandiya Türkleri için birçok eserin basımını yapan Hasan Hamidulla'nın yayınları, [*Yañapar tarihi, Mä'rifät, Şimal oçkunları, Yulduzlarga Seyehat, Hayrülisä, Namaz* vs.] derneğin kütüphanesinde mevcuttur. Söz konusu yayınlar eğitim, din, tarih ve kültürel konulardan oluşmaktadır. Helsinki ve

43 Evren Küçük, **Türkiye-Finlandiya İlişkileri (1917-1980)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017, s.165-166; Okan Daher, "Yıllar Aşa", **Mähallä Habärläre**, Ekim 2004; "Metrika Daftarlarla Milli Archivta Saklanacak", **Mähallä Habärläre**, No:11, Aralık 2007.

Tampere'de Türkiye'den gönderilen yayınlar da mevcuttur. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının yayınları ve Cumhuriyet döneminde yayınlanan Ülkü dergisi gibi yayınlar derneğin kütüphanelerinde bulunmaktadır. Derneğin kütüphanelerinde genellikle Tatarca, Türkçe, Rusça ve Fince yayınlar mevcuttur.

Tampere İslam Cemaatinin derneğinde bulunan bazı kitaplar,
Tampere⁴⁴

Finlandiya Türklerinin her geçen gün nüfus kaybı yaşaması ve gerçekleşen heterojen evlilikler, mevcut kültürel birikimin sona ermesine neden olmaktadır. Ailelere miras kalan kültürel envanter değeri bilinmediğinden yok olmakla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Arap alfabesiyle ve Tatarca yazılmış eserler, hakkında genç neslin geneli fikir sahibi olmadığı için yok olmaya maruz kalmaktadır.

Helsinki ve Tampere'deki derneklerde toplu bir şekilde arşiv kaynaklarına ulaşmak pek mümkün değildir. Kişilerle ilgili evraklar ailelerin özel arşivlerinde yer almaktadır. Bu konuda kişisel arşivi zengin olan şahıslardan biri Finlandiya Türk-Tatarlarının onursal başkanı Okan Daher'dir. Yine Habiburrahman Shakir'in kişisel belgeleri ve kütüphanesi Helsinki ve Tampere'de yaşayan kızları tarafından muhafaza edilmektedir. Bu bağlamda Finlandiya Türk-Tatarları hakkında araştırma yapmak için kişisel arşivler önemli veri sağlamaktadır. Bu konuda kişisel arşivlerden yararlanarak hazırlanan önemli çalışmalardan biri Muazzez Baibulat'ın 2004 yılında

44 **Tampere İslam Mahallesi [Tampereen Islamilainen Seurakunta] Arşivi**, Fotoğraf: Evren Küçük'ün kişisel arşivinden, 2022.

İngilizce, Fince ve Tatarca olarak yayınladığı *Tampereen Islamilainen Seurakunta: juuret ja historia* = *Tampere İslam Mahallesi: Nigızı ve tarihi* = *The Tampere Islamic Congregation: the roots and history* başlıklı eseri içerik ve görsel arşiv malzemesi açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır⁴⁵.

Finlandiya'daki Türk-Tatar toplumu araştırmaları için önemli bir kaynak da Helsinki İslam Mezarlığı [Helsingin islamilainen hautausmaa]'dır. Helsinki'de Türk-Tatar Müslümanlar için özel bir alan belirlenerek mezarlık oluşturulmuştur. Söz konusu mezarlığa Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bazı kişiler de defnedilmiştir⁴⁶. Mezar taşlarından 1800'lerden günümüze kadar Finlandiya Türklerinin kültürel ve dinî anlayışı hakkında analizler yapmak mümkündür. Mezar taşları üzerinde yazılan yazılar (Arap, Latin alfabesi), taşların şekil ve yapısı, üzerinde yer alan simgeler, kişinin adı, doğum-ölüm yerleri ve tarihleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Finlandiya Türkleri hakkında çalışmak isteyen bir araştırmacının karşılaşılabileceği zorlukların başında konuyla ilgili derli toplu bir arşivin olmamasıdır. Mevcut kaynaklar ise kişisel aile arşivlerinde yer almakta ve tam olarak içeriği bilinmemektedir. Bir diğer zorluk ise bazı kaynakların Arap alfabesiyle Tatarca yazılmış olmasıdır. Bazı terimlerin Finceden Tatarcaya çevrilmiş olması da belgelerin okunmasını zorlaştırmaktadır.

Osmanlı'dan itibaren Türkiye ile iletişim hâlinde olan Finlandiya Türkleri, Türk-Fin ilişkileri açısından önemli bir köprü görevi görmektedir. Finlandiya Türkleri hakkında yapılacak çalışmalar aynı zamanda Türk-Fin ilişkilerinin gelişimine dair de literatüre katkı sunacaktır.

Finlandiya'nın tarihsel şahsiyetleri için oluşturulan Finlandiya Ulusal Biyografi Ansiklopedisi [*Kansallisbiografia*] (Fince), Finlandiya Türk-Tatarları için de önemli bir kaynaktır. Örneğin Finlandiya Türk-Tatarlarının ilk başkanı ve imamı Weli-Ahmed Hakim (1882-1970), Türkolog Ymär Daher (1910-1999) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Zinnetullah Ahsen Böre (1886-1945) gibi kişiler hakkında bilgiler bulmak mümkündür⁴⁷.

45 Muazzez Baibulat, **Tampereen Islamilainen Seurakunta: juuret ja historia. Tampere İslam Mahallesi: Nigızı ve tarihi. The Tampere Islamic Congregation: the Roots and History**. Tampere: Tampereen Islamilainen Seurakunta, 2004.

46 Söz konusu kişilerden bazıları şunlardır: Z.I. Ahsen Böre ve ailesi, Osman Soukkan, Türkiye'nin Fahri Başkonsolosu Enver Samaletdin ve ailesi vs.

47 Kansallisbiografia, <https://kansallisbiografia.fi/>

SONUÇ

Türk Dış Politikası ve diplomasisi için Finlandiya Dışışleri Bakanlığı Arşivi önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Finlandiya'nın kuruluşundan itibaren tarafsızlık politikası izlemesi ve Türkiye ile ilgili emperyalist politikalar gütmemesi Fin diplomatlarının Türkiye hakkında hazırlamıŐ oldukları raporları değerli kılmaktadır. Türkiye aÇısından özgün bir gözle olayları değerlendiren Fin diplomatlar, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'deki gelişmeleri Helsinki'ye bildirmişlerdir. Dolayısıyla sadece Türkiye'nin diplomasisi ve dış politikası ile ilgili değer aynı zamanda ekonomik, kültürel, siyasi konuları ile ilgili gelişmeleri de yakından takip etmişlerdir. Finlandiya Dışışleri Bakanlığının 1945'e kadar olan diplomatik raporları dijital hâle getirip araştırmacıların erişimine sunması Türk tarihine dair önemli bir verinin ortaya çıkmasını sađlamıŐtır. Söz konusu belgelere ücretsiz, kısa bir süre içerisinde ve anahtar kelimeler ile erişilmesi araştırmacılara büyük kolaylık sağlamaktadır.

Finlandiya Türk-Tatarlarına ait dernek ve kişisel arşivler, aynı zamanda Türk-Fin ilişkilerinin takip edilmesi aÇısından değerli bir kaynak oluşturmaktadır. Aynı zamanda Tatarlar hakkında (özellikle Mişer Tatarları) yapılacak araştırmalar için Helsinki ve Tampere'deki kaynaklar oldukça elzem dokümanlardır. Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin, Finlandiya Türkleri ile ilişkilerinin ortaya konulması için Finlandiya İslam Cemaati ve Tampere İslam Mahallesi'ne ait evrakların incelenmesi gereklidir. Söz konusu ilişkileri ortaya koymak ve belgelerin karşılaŐtırılması için Başkanlık Cumhuriyet Arşivi ile Türk Diplomatik Arşivi'nde yer alan belgelerin kullanılması zaruridir.

Akademik çalıŐmalarda Fin arşivlerinin kullanılması çalıŐmaların -diğer belgeler ile karşılaŐtırılarak- özgün değerini artıracadığ gibi yabancı bir kişinin gözüyle olayları analiz etmek farklı bakıŐ açılarının ortaya konulmasını da sağlayacaktır. Finlandiya ve diğer Nordik ülkeleri, Türk tarihinde önemli bir yer ihtiva etmezse de akademik çalışmalar yapma konusunda Türk tarih yazımına özgün ve orijinal kaynak sağlamaları hususunda değerli bir referans sunmaktadır. Sadece Fin arşiv ve kütüphanelerinde değer aynı zamanda Fin

şehir müze ve kütüphanelerinde de Türk tarihine dair önemli görsel malzemeler yer almaktadır⁴⁸.

İntihal Taraması
Plagiarism Detection Bu makale intihal taramasından geçirildi. (<https://intihal.net/>) | *This paper was checked for plagiarism. (<https://intihal.net/>)*

Etik Beyan
Ethical Statement Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. | *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*

Açık Erişim Lisansı
Open Access License Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License*

48 Fin şehir müze ve kütüphanelerinde Türkiye'ye dair ansiklopedik bilgi ve görsel malzeme için bk. Evren Küçük, **Türkiye-Nordik Ülkeleri İlişkileri Tarihsel Sözlüğü**, YTB Yayınları, Ankara 2023.

KAYNAKÇA

Aro Jussi- Halen, Harry, “Finlandiya Türk Halkları”, **Dünya’da Türkler**, Ed. Margaret Bainbridge, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1995.

Ayda, Adile, **Sadri Maksudi Arsal**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Baibulat, Muazzez, **Tampereen Islamilainen Seurakunta: Juuret ja Historia, Tampera İslam Mahallesi: Nigızı ve Tarihi, The Tampera Islamic Congregation: The Toots and Historia**, Tampereen Islamilainen Seurakunta Jyvaskyla 2004.

Bedretdin, Kadriye, “Tatar Literary Activities in Finland”, **Tehlikedeki Diller Dergisi**, C 11, S 19 (Temmuz 2021), s.259-273.

Castrén, Klaus, **The First Official Contact Between the Independent Finland and Turkey**, Oulun Yliopisto Historian Laitos, Oulu, 1987.

Daher, Okan, “Finlandiya’daki Tatar Türkleri, Cemaatimizin Türkiye ve Tataristan’la İlişkileri”, Başkent Üniversitesi, **Konferans**, 16.01.2001.

Daher, Okan, “Yıllar Aşa”, Mähallä Habärläre, Ekim 2004.

Finlandiya Ankara Büyükelçiliği, <http://www.finland.org.tr/public/default.aspx?nodeid=37343&contentlan=21&culture=tr-TR>

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 1941, Ankara.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
Rapor No: K 23, Grup:5, Bölüm:C24, 1922.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 1932, Roma.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 20 Ocak 1932, Roma.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C23, 10 Haziran 1932, Roma.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C23, 29 Ekim 1933, Roma.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C23, 29 Ekim 1933, Roma.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 25 Mayıs 1935, Ankara.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 2 Temmuz 1936, Budapeşte.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 2 Kasım 1937, Ankara.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 8 Temmuz 1938, Budapeşte.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 17 Mayıs 1939, Budapeşte.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 12 Ocak 1941, Ankara.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto]
RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 21 Mart 1945, Ankara.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, “The archives of the Ministry for Foreign Affairs”, Erişim:24.07.2024, <https://um.fi/archives>.

Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, “Tasks of the Finnish missions abroad”, Erişim:24.07.2024. <https://um.fi/missions>.

Finlandiya İslam Cemaati [Suomen Islam-seurakunta] Arşivi.

Finlandiya Sofya Büyükelçiliği, Erişim: 3.2.2024. <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=2&culture=en-US>.

Forster, Kent, “Finland”, **In The New Guide to the Diplomatic Archives of Western Europe**, Ed. Daniel H. Thomas and Lynn M. Case, University of Pennsylvania Press, 1975.

Hämäläinen, Unto, “Finland’s year zero”, https://um.fi/news/-/asset_publisher/GRSnUwaHDPv5/content/suomi-vuonna-nolla, Erişim Tarihi: 4.4.2024.

Jaakko Paavolainen, “Tanner, Väinö (1881-1966)”, Erişim:10.02.2024. <https://kansallisbiografia.fi/english/person/635>.

Kansallisbiografia, Erişim: 10.05.2024, <https://kansallisbiografia.fi/>.

Kirby, David, **A Concise History of Finland**, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

Kurat, Akdes Nimet, “Tarih Boyunca Türk-Fin İlişkileri”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi** (Ayrı Basım), İstanbul 1971.

Küçük, Evren, “Türk Dış Politikası Çalışmalarında Arşivler (Türk-İngiliz-Fin)”, **Journal of Turkish Studies**, C 8, S 13, 2013, s.1215-1235.

Küçük, Evren, **Türkiye-Finlandiya İlişkileri (1917-1980)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017.

Küçük, Evren, **Türkiye-Nordik Ülkeleri İlişkileri Tarihsel Sözlüğü**, YTB Yayınları, Ankara 2023.

Mähallä Habärläre, “Metrika Daftarlare Milli Archivta Saklanacak”, No:11, Aralık 2007.

Raevuori, Yrjö, **Sadri Maksudi ve Türk-Fin İlişkileri**, Çev. Aydın Yeğen, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966.

Tampere İslam Mahallesi [Tampereen Islamilainen Seurakunta] Arşivi

The Ministry for Foreign Affairs of Finland, https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/suomen-ulkomaanedustustojen-historiallinen-raporttiarkisto-laajenee, Erişim: 11.02.2024.

The Ministry for Foreign Affairs of Finland. “Historical archives of Finnish missions abroad expand”. Erişim: 3.02.2024. https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/suomen-ulkomaanedustustojen-historiallinen-raporttiarkisto-laajenee.

The Ministry for Foreign Affairs of Finland.” Historical archives of Finnish missions abroad to be published online”. Erişim: 11.4.2024. https://um.fi/press-releases/-/asset_publisher/ued5t2wDmr1C/content/suomen-ulkomaanedustustojen-historialliset-arkistot-verkkoon.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), HR.SYS., 2303/15.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), HR.İM., 247/133

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi (BOA), HR.İM., 248/16.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon: 030.11.1, Kutu: 46, Gömlek: 4, Sıra:8**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon: 030.11.1, Kutu: 45, Gömlek: 42, Sıra:14.**

YLE, <https://yle.fi/a/3-10613355>, Erişim: 12.05.2024.

EKLER

Ek-1. Helsinki İslam Mezarlığının giriş kapısı [Helsingin islamilainen hautausmaa], 2022⁴⁹

203

Ek-2. T.C. vatandaşı Z.I. Ahsen Böre ve eşi Safiye Ahsen Böre'nin mezarı. Helsinki, 2022⁵⁰

49 Evren Küçük'ün kişisel arşivinden.

50 Evren Küçük'ün kişisel arşivinden.

Ek-3. Finlandiya Türk-Tatarları mezarlığı, Helsinki. İkinci Dünya Savaşı'nda Finlandiya adına savaşan Tatar askerleri için yapılan anıt, 2022⁵¹

Ek-4. Finlandiya Türk Halk Mektebi, öğrenciler, öğretmenleri Gibadulla Murtasin (sağda) ve Kristiina Kandelin (solda) ile. 1952, Helsinki⁵²

51 Evren Küçük'ün kişisel arşivinden.

52 **Finlandiya İslam Cemaati [Suomen Islam-seurakunta] Arşivi**, Suomen Islam-Seurakunta 2016 Takvimi.

FİNLANDIYA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ VE FİNLANDIYA TÜRK-TATAR ARŞİVİ'NDE TÜRK TARİHİNE DAİR KAYNAKLAR

Ek-5. Helsinki'de Fince ve Türkçe çıkan Turan Gazetesi, 1932.

Ek-6. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ölen Fin askerleri için inşa edilen anıt, Helsinki⁵³

53 Finlandiya Savunma Kuvvetleri (Puolustusvoimat), (Temin eden Dr. Çağrı Yalçın, 2022).

FINLANDIYA DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ VE FINLANDIYA TÜRK-TATAR
ARŞİVİNDE TÜRK TARİHİNE DAİR KAYNAKLAR

Ek-7. Türkiye-Sovyet Rusya arasında yapılan gizli askerî antlaşmaya dair raporun ilk sayfası, 1936⁵⁴

Ankara ssa	SSA OLEVA LÄHETYSTÖ.	Salainen.
RAPORTTI n:o 2.		
Budapesti ssa 3 p:nä heinä kuuta 1936.		
Asia: <u>Turkin ja Venäjän välinen</u>		
<u>salainen sotilassopimus.</u>		

Täysin luotettavelta taholta sain Ankarassa ollessani tiedon Venäjän ja Turkin välisistä salaisista sotilassopimuksesta, joka on tehty noin kaksi vuotta sitten. Vaikkakaan sopimuksella sellaisenaan ei ole suurta merkitystä senjälkeen kun uusi kansainvälinen Dardanelleja koskeva sopimus syntyy, katson kuitenkin olevan syytä kertoa sopimuksen pääkohdat.

Juuri nyt, jolloin Turkki on pyytänyt oikeutta saada linnoittaa Dardanellit, on versin kuvaavaa, että Turkki jo pari vuotta sitten on voinut tehdä sopimuksen, joka olisi edellyttänyt Dardanellien sulkemista. Tosiasiaan onkin, että Turkki kuten aikaisemmin jo olen huomauttanut, on aivan Dardanellien läheisyyteen koonnut niin paljon tykistöä ja muita sotavarusteita, että Dardanellien sulkeminen ei niissäkään oloissa olisi ollut aivan tehoton toimenpide.

Sopimuksen sisällitys on lyhyesti seuraava. Sopimuksessa edellytetään kolmea mahdollisuutta.

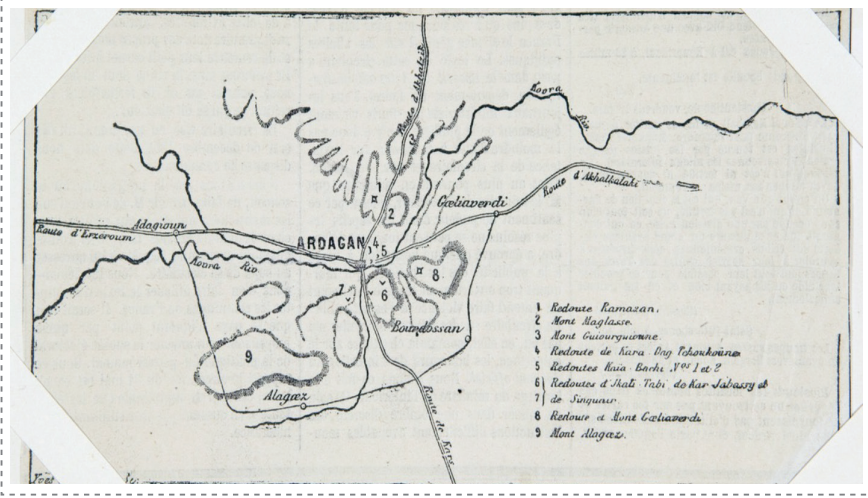
1/ Välimeri joutuu sotaanäyttämöksi ilman että Venäjä tahi Turkki suoranaisesti ottaisivat sotaan osaa. Tässä tapauksessa

JAKELUOHJE:	Jakeluohjelmalleja: Tavallinen. Tavallinen ja lisäksi ministeriölle. Ei ulkomaanedustuksen tiedoituksin. Ei ulkomaanedustuksen, mutta ulkoasiainministeriön tiedoituksin.
-------------	---

VE 2: A 4.

54 Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi [Ulkoasiainministeriö Arkisto] RYHMÄ: 5, OSASTO: C24, 3 Temmuz 1936, Budapeşte.

Ek-8. Ardahan Haritası, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı⁵⁵

Ek-9. Kars Haritası, 1878⁵⁶

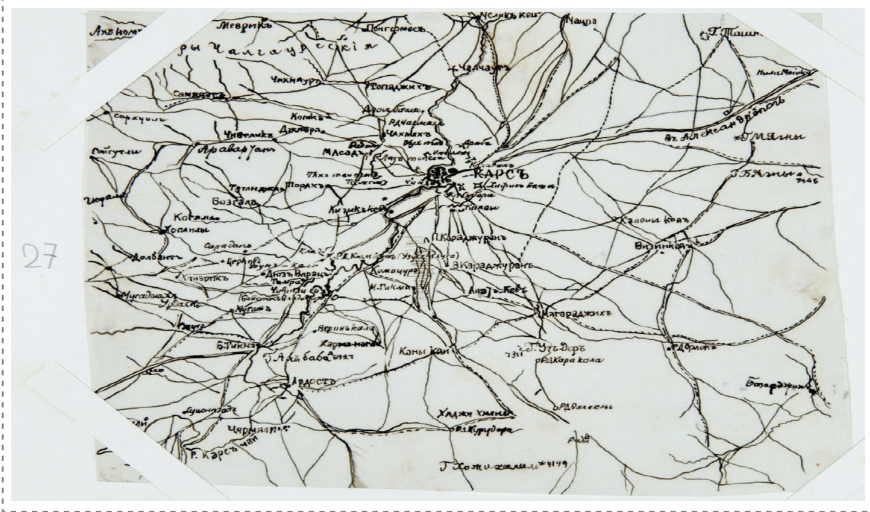

55 Finnish Heritage Agency.

56 Finnish Heritage Agency.

FİNLANDIYA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ VE FİNLANDIYA TÜRK-TATAR
ARŞİVİ'NDE TÜRK TARİHİNE DAİR KAYNAKLAR

Ek-10. Kars Haritası, 1878⁵⁷

Ek-11. Silistre ve çevresi, 1877⁵⁸

57 Finnish Heritage Agency.

58 Finnish Heritage Agency.

Ek-12. Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden ilk Fin Heyeti, Jooseppi Julius Mikkola, Prof. Jalo Lahja Kalima ve Osmanlı Protokol şefi Fuad Safvet Bey (sağda), İstanbul, 1918⁵⁹

59 Finnish Heritage Agency.